

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՈՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՌԱՐԻ ԵՕՔԵՆԵՐ ՌԱՐԻ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՈՅ ԵՒ ՄԱՐԿԱԾ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1876

ԹԻԻ 1054

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Հանունի պաշտօնական օրագրին կը հարատա-
րակէ Բէքէրայեանի Անդրիոյ գեղարարութիւնը
ըստին ի մասին Արեւելեան խնդրոյն ըրած գի-
ւանագիտական թղթակցութիւնն ընդ Տէրպի
կոմսին որ Մեծին Բրիտանիոյ արտաքին գործոց
խառնարան է : Այս թղթակցութիւնն կը բնութի-
ւորէ մեր 1 էն և կը վերջանայ ի 21 նոյն ամ-
սոյն ըստ նոր ամսման, և որոյ մէջ յատուկ
նշանակութիւն ան արժանի է Անդրիոյ գեղարարին
հետեւի կայսեր հետ ըրած անհանգիստութիւնն .
բանդի Նորին Վեհափառութիւնն այս ամս թիւ
խաղաղասիրական մեծամեծ ապահովութիւններ
կուայ յաւելցնելով ծանրագէտ և յանձն
պատուոյ իւրոյ թէ ամենեւին գիտաւորութիւն
ունի աշխարհագրութեան և տիրելոյ Կ. Պօլսոյ
Այլ եթէ հարկաւորութիւնն պարտաւորեցէ
նրա սին գրաւել զմի մասն Պօլսկարիոյ զին-
աւորական զօրութեամբ, այս գրաւումն, ըսաւ,
առժամանակեայ պիտի լինի, մինչև որ խաղա-
ղութիւնն և ապահովութիւնն քրիստոնեայ Ժո-
ղովոց կատարելագէտ հաստատուի :
Անդրիան և Ռուսիան միեւնոյն նպատակն ու-
նանալով, այսինքն խաղաղութեան պահպանու-
թիւնն և քրիստոնեայ Ժողովոցոց այժմեան
պայտեան բարեօրոշմն, օգոտաւորաւ Զարն
կանար իմանալ թէ ընդէր զինի այնչափ ապա-
րդներ աւելոյ թէ ամենեւին փափաք մի չունի
աշխարհակալութեան կամ ևս առաւել ընդար-
ակելոյ զերկիր իւր, ընդէր կատարելահամա-

ճանդութիւն մի պիտի չլինէր փակել այս երկու
աւերութեանց համաձայնութիւն միջարեւ Զարն,
հիմնեալ ի վերայ խաղաղագէտ քաջանքակա-
նութեան մի, որ նպատակաւոր է իրենց փոխադարձ
օգտին որպէս և օգտին Եւրոպոյ ընդհանրագէտ :
Վերջինչեալ թղթակցութեան մէջ նշանակու-
թեան արժանի վեհափառութիւնը հաւաքող Տէրպիին
մէկ գործութիւնն ևս զինչեալ, նոր լոգիկաւ,
և սրով արտաքին գործոց նախարարն կը մտնու-
ցանութիւն վեհափառութեան և իւր կառու-
վարութիւնն մեծաւ գոհունակութեամբ ընկա-
լան զապահովութիւնն զտուեալն յօգոտա-
փառ կայսերէ թէ իւր ըստ պիտի կրփափաքի
համաձայնութիւն գործակցի ինչև Անդրիոյ հետ
և թէ ամենեւին մտքէն չանցնիր Կ. Պօլսոյ տիրել
և ոչ որ և գիտաւորութիւնն ունի աշխարհակա-
լութեան ի թուրքիս :
Վերջագէտ լոյս Տէրպիին մէկ չըջարեալան
նամակն ևս հրատարակեալ կը տեսնեմք Հանունի
պաշտօնական օրագրոյն մէջ ընդ ամսաթուով
4 Նոյեմբերի (Ե.Տ.) : Այս չըջարեալանէն որ
ուղղեալ է օտար տէրութեանց քով գտնուող
Անդրիոյ գեղարարաց, կիմացուի թէ Հանունի
գահին մի քանի կապեր պայմանք եւրոպա-
կան խորհրդակցութիւն մի առաջարկել է մեծ
տէրութեանց փասն լուծման Արեւելեան խնդրոյն
խորհրդակցութիւն, որ այսօր յոյժ հաւանա-
կանաբար պիտի գումարուի ի Կ. Պօլսոյ, հա-
տատուն պահելով իրենեալ հիմնական պայ-
մաններն, զորս թէ Ռուսիան և թէ միւս ամեն
տէրութիւնքն արդէն ընդունած են :

1. Անկախութիւն և երկրական ամբողջու-
թիւնն օսմանեան տէրութեան :
2. Յայտարարութիւն թէ գումարեալ տէրու-
թիւնքն գիտաւորութիւն չունին վնասելու և
պիտի չփնտռեն որեւէ երկրական օգուտ, որեւէ
բացառիկ ազդեցութիւն և ոչ զինչուններ ի
մասին վաճառականութեան հղատակաց իւր-
եանց, զինչուններ որք հաւասարապէս արուած
չեն միւս տէրութեանց հղատակացն ևս :
3. Հիմունք հաշտութեան՝ առաջարկեալ ի
Բ. Դրանէ ի 21 Սեպտեմբերի անցելոյ, այսինքն
Նախ Սերպիոյ և Գաւատաղի կացութիւնը
միեւնոյն պիտի մնայ ինչպէս որ էր ներկայ պա-
տերազմէն յառաջ :
Երկրորդ՝ Բարձրագոյն Դուռն միանգամայն
պարտաւոր պիտի լինի ի պայմանագրութեանն
որ պիտի կնքուի ի Պօլսոյ միջնորդ տէրութեանց
երեսփոխանաց հետ, չնորհել Պոսնիոյ և Հերսե-
կովինի տեղական և վարչական ինքնօրինութեան
գրութիւն մի : Ինքնօրինութիւն բառիւ պէտք
է իմանալ տեղական հաստատութեանց գրու-
թիւն մի, սրով ժողովուրդք կարող պիտի լինին
հակոտնութիւն ընել իրենց տեղական գործոց
վերայ, և միանգամայն ապահովութիւններ ի
ձեռս բերել ընդդէմ գործադրութեան կա-
մայական իշխանութեան մը : (Հարկատու մաս-
նաւոր իշխանութիւններ կաղմելու ինդիւր չկայ)
Նմանօրինակ ապահովութիւնք պիտի հաստա-
տուին Պօլսկարիոյ մէջ ընդդէմ յուր վարչութե-
մի, որ կրնայ տեղի ունենալ :
Նոր բարեկարգութիւնքն զորս Բ. Դուռն ի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ի ՍՊԱՆԻ ՄԱՆ

Ազնուաբարոյ կարապետի Սուրբանեան հնչեցելոյ
Ի հեր Ի 6 Նոյեմբերի :

Գորովադու ժամայր զըրկեցաւ իւր սիրելի որդիէն,
Որ իր անդին վարքով, բարքով էր յոյժ սիրուած ամենեւնի,
եղբայր և Գոր իրենց կրտսեր եղբոր մահ լանց աւելի
Որով վերայ եղբայրութեան փայլէր շնորհ լուրի :
Եւ բարեկամք անջատեցան բարեկամէ մ'ըտերիմ,
Յոր հանդ ամանք մըտերմութեան անկեղծօրէն թը էին :
Երոյս և Աղդ, ահ, իր ծոյէն մի իւր անդամ պտառակաւ,
Որ իւր անդին գոհար իր մէջ ցորայր փորութ խահական :
Յոյժ վառային շիտիւր վերայ օրիւմ ի թախիմ արտասուեալ,
Քանզի տեսայ տա կենդանեալդ ի քեզ ողի մի գրեմ :
Աղիւ, դու որ քաջամանօժ հեղ բարոյիւք պրդունակ,
Ահա արտասուք թոյնն ընդդէմ և յօրինեն քեզ զրաւիք :
Ինչ մեծ կորուստ գերեզմանսիդ և քո ամեն սիրելեաց :
Յոր ատմեման, տես, թողուցեր զանոնք ի սուգ թախճանաց :
Առայդ տիոյդ մէջ Հիմնեան քեզ ջահ պոյժաւ չըրառուած :
Յանկաց հողիդ տեսնել երկնից սուրբ առաքաւտ լուսաղբաց :
Հողայր տաւիւն ճգնաժամիդ մէջ տողորուած երկնայնովք :
Աշխարհ բնաւին այրիդ ունայն թըլէր ամեն իր գեղովք :
Իրու հրեշտակ միս թարար չուրջդ կեցող անձերու :
Ըստիւրեմքն ևս աւանդեցեր իմա սրտաշարժ և աղբու :
Սրտաճմիկի կնչ տեսարան բացիր առ Վե ամենուն :
Ինչպէ՞հ հողայր քեզ այդ պտառակաւք աղբէր խօսիլ նոյն պահուն :
Այդ երջանիկ և հանգաւտ մահ՝ յոյս ամենուն սայ հաստատ,
Որ այս կեսնքն փոխադրեցար դու ուրիշ կեանք փառազարդ :
Առաքելեանց այդ բնակարան, ուր լիւրի վարձարարին,
Երեւի անոնց որ կըմեռնին ի սուրբ հաւատ Գաւառեկին :
Նորա առ Վե օրհնեալութեան դարի քո քրնար փառաւոր,
Անկէ մաղթէ համբերութիւն Մօրդ և Գըրովդ և Եղբոր :

ՀԱՆԴԵՍ ՏՕՆԱԽՄԱՐՈՒԹԵԱՆ

Անուան վեհափառ Հայրապետի ամենայն Հայոց Տ. Տ. Գեորգայ Դ. եւ
Երկրորդ տարեգարհի բացման ճեմարանի Մայր Աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի : (1)

Ի շէն Սեպտեմբեր ամսոյս յաւուր տօնի սրբոյն Գեորգայ զօրա-
վարի վեհափառ և սրբազնագոյն Հայրապետի ամենայն Հայոց Տ.
Տ. Գեորգայ Դ. կաթողիկոսի անուան տօնախմբութիւնը և Մայր
Աթոռոյ ճեմարանի բացման երկրորդ տարեգարձը արժանաւոր
և մեծաշուք հանդիսիւ կատարեցաւ :

Յայտնի է որ ճեմարանի սկզբնական օրհնութեան և բացման
հանդէսը առաջին անգամ կատարուած էր 1871ին Սեպտ. 28ին .
այնուհետեւ մինչև յաջորդ տարին, այսինքն մինչև ճեմարանին
հրդեհեալ մասին նորոգման աւարտիւր, աշակերտք Ս. Էջմիածնայ
Հայրապետ անուանեալ մասին մէջ պատասխարուած լինելով ա-
ռաւ տարին ըստ կարի իրենց ուսումն ու կըթութիւնը մէկ նախա-
կըթարան և երկու դասարան բաժնուած : Իսկ անցեալ 1875ին
Յունիսի 10ին փոխադրուելով ի վերանորոգեալ շինուած ճեմարա-
նին, աշակերտք երեք դասարան բաժնուեցան առանց նախա-
կըթարանի, և այնուհետեւ աւելի կանոնաւոր կերպիւ սկսաւ ճե-
մարանին ուսումնական ընթացքը՝ այնպիսի կարգադրութեամբք
որ իւրաքանչիւր տարի մէկ մէկ նոր դասարան բացուելով վեց
տարուան մէջ վեցերորդ դասարանի աշակերտները կարողանան
աւարտել դպրոցական ուսումնքը, և այնուհետեւ սկզբնաւորու-
թիւն լինի ճեմարանական բարձրագոյն դասախօսութեանց :

Անցաւ մէկ տարի ևս, և ահա Սեպտեմբերի 25ին երկրորդ տա-
րեգարձը կատարեցաւ, բայց կարելի է համարել այս անցեալ
տարին զօրութեամբ առաջին տարին ուսմանց ճեմարանին, որով
հետեւ այժմ կարելի եղաւ դրեթէ աւելի բացայայտ կերպով իմա-
նալ որ հաստատուն յոյսեր կան ճեմարանին անխախտ յառաջա-
նալուն և իւր գեղեցիկ նպատակին հասնելուն ի դէպ ժամանակի
կէ՞տ անակնկալ կերպիւ արտաքին հզօր արգելքներ չծագին :

Տարեկան հարցաքննութիւնները եղած էին մասամբ Յունիս ամ-
սոյն սկիզբները, և մասամբ Օգոստոսի վերջերք, միշտ ի ներկայու-
թեան վերամտնոյն և վարժապետաց, ըստ այնմ եղաւ դասարա-
նաց փոխախօսութիւնը և բացուեցաւ չորրորդ դասարան . իսկ կա-

գործ դնել խոստացեալ է արդէն իւր ծանուցադրութիւնը ընդ ամսաթիւով 1—13 փետրուարի, բռնադատեալ պիտի լինին 'ի վարչական տնօրէնութիւնս վասն Պոստիոյ և Հէրզէկովիտի, նըմանապէս և վասն Պուլիարիոյ, որչափ որ կտրելի է յարմարցնել նմա զայնոսիկ :

Արդ իրաց այս բարեկարգ վիճակին մէջ, երբ Անդրիոյ յիշեալ հիմնական պայմանաց վերայ (արդէն ընդունելոց 'ի Ռուսիոյ և 'ի միւս տէրութեանց՝ որպէս և 'ի Բարձրագոյն Դրանէ) խորհրդակցութիւնն կը գումարուի 'ի Կ. Պոլսի, և երբ բոլոր տէրութիւնք խաղաղասիրական զգացմամբ ոգևորեալ յօժարամիտ են սիրով և համաձայնութեամբ վախճան մի տալ Արեւելեան խնդրոյն, ինչո՞ւ համար յաջող երբ մի պիտի չունենանք խորհրդակցութիւնն, ինչո՞ւ համար մտահոգութիւն պիտի չունենամք յիշեալ գետապանաժողովոյն հայտարար վախճանին վերայ, մինչդեռ հաստատապէս դիտեմք թէ ոչ ոք 'ի մեծ տէրութեանց կամի զպատերազմ, և մինչդեռ Պէրլինէն Դեկ. 4 ամսաթիւով (Ն. Տ.) ժամանեալ հեռագիր մի կը ժանուցանէ թէ Պիզմարք իշխանն պաշտօնական հայկերութի մի առթիւ յայտնեմք թէ մեծապէս կը յուսայ 'ի պահպանութիւն խաղաղութեան :

Դուցէ առարկեն մեզ թէ՛ ուրեմն ինչ կընշանակեն զինուորական ահագին պատրաստութիւնքն, զորս կընեն Ռուսիան, Անգլիան, Բարձրագոյն Դուռն, որպէս և մի քանի ուրիշ տէրութիւնք : — Կըստտասխանեմք նախ թէ հիմնաւոր յոյս մըն է, զոր ունիմք, ինչպէս և բազում կենցաղագէտ անձինք, 'ի յաջող վախճան խորհրդակցութեանն՝ գումարելոյ 'ի Կ. Պոլսի : Երկրորդ՝ կը կրկնեմք զոր ինչ մեր նախնեթաց թուոյն քաղաքական տեսութեանը մէջ զրուցած եմք, թէ հայտութիւն կամ խաղաղասիրական իրաւախօսութիւն մի 'ի ձեռս բերելոյ համար անհրաժեշտ են զինուորական պատրաստութիւնքն, որք երբեմն զվերահաս պատերազմն կը հեռացնեն և կը փարատեն :

Այս ամեն վստահացուցիչ խորհրդածութիւններն յառաջ բերելով հանդերձ, չեմք կարող ուրանալ թէ այժմեան քաղաքային կացութիւնն խիստ փափուկ, սպառնալի և խիստ դժուարին է : զոր փոխադարձ կարեւոր գիշումներն միայն կրնան դիւրացնել :

Նոնաւոր դասառութեանց սկզբնաւորութիւնք եղաւ Սեպտ. 11-ն՝ երբ եկան հասան Բարձրագոյն դատարանաց համար հրաւիրեալ նոր վարժապետները :

Զորորդ դասարանին բացուելովը կարելի եղած էր այս տարի առաջին դասարանին մէջ մնացող աշակերտաց թիւը լրացնել ընդունելով 20-ի չափ աշակերտներ՝ Տեպտեմբերեան հրատարակած պայմաններուն համեմատ : ասով բոլոր աշակերտաց թիւը, որ հերոս 70-էն աւելի չէր, եղաւ 95, և թէպէտ հարկւրաւոր խնդրատուք ևս ցանկացան ի ճեմարանն մտնելու, բայց կարելի չեղաւ առայժմ ընդունել չինուածոյն համեմատաբար անձուկ լինելուն համար :

Արդ սրբոյն Գեորգիայ Զօրավարի տօնին օրը զինի առաւօտեան ժամերգութեան՝ բոլոր Միաբանք և ճեմարանական աշակերտք, Սինօգաական և քաղաքական պաշտօնատարք և ուրիշ բաղմաթիւ պատուաւոր անձինք՝ ինչպէս նաև Վաղարշապատայ օրիորդաց և արականաց գըզրոցաց աշակերտք ևայլն, յետ կատարման վաղեմի սովորական Մաղթանաց վասն Հայրապետի ամենայն Հայոց՝ ներկայացան վեհա. կաթողիկոսին օրհնութիւնը առնելու՝ Ս. Ալը համբուրելով և շնորհաւորելով (մեր վեհա. Հայրապետի) անուանակոչութեան տօնը : Սուրբ Պատարագէն յետոյ (զոր մատոյց գերա. վերատեսուչն ճեմարանի Տ. Գաբրիէլ սրբազան արքեպիսկոպոս) բոլոր եկեղեցական դասքն զգեստաւորեալք ելան թափուրապէս ի տաճարէն սրբոյ Էմմանիլ և սրբոյն Գեորգիայ շարականք երգելով դնային ի ճեմարան : Ճեմարանի մեծ դրան առջև կամարակապին ներքեւ պատըստուած էր վեհափառ Հայրապետի համար

Ուրախ սրտաւ կիմանամք թէ Զմիւռնացի վեհմա. Յակոբ Կոստանդ. փաշան, որ Հէրզէկովիտի Կաճառ մայրաքաղաքին կառավարիչ (միւլթէնարք) է, Մէճիտիէ կարգին առաջին առաքինի շքանշանաւ պատուեցաւ :

— Դարձեալ ազգասիրական ուրախութեամբ կիմանամք թէ արտաքին գործոց պաշտօնատան նախորդ խորհրդական (միւլթէնար) վեհ. Տատեան Յարութիւն—Պէյն, որ կենցաղագէտ բանիւրուն պաշտօնեայ մըն է, Բէդէրոյուրէի օոմանեան գետապան պիտի կարգուի :

— Յայտնի է թէ Պուլիարիոյ մէջ յանցելուն տեղի ունեցած ցաւալի անցից քննութեանը համար վեհ. Սաաուուլլահ—Պէյն նախագահութեամբ յանձնաժողով մի կազմուած է, որ արդէն 'ի Ֆիլիպէ կը գտնուի և իւր պաշտօնը կատարելու վրայ է : Կըլնեմք թէ այս յանձնաժողովոյն անգամ կարգուեր է Զմիւռնացի վեհ. Ս. Ապրո Էֆէնտին, որ գուցէ արդէն մեկնած է 'ի յիշեալ քաղաքն երթալու :

— Կ. Պոլսոյ Վիճակի յոյժ լրագրոյն գրածին նայելով, ամենապատիւ տէր Ներսէս Ս. Պատրիարքն յատուկ ազերասագրով (թագրիւր) մի խնդրեմք է 'ի Բարձրագոյն Դրանէ յանուն Հայոց աղէին, որպէսզի վանի գաւառն, որ մինչև ցայսօր Կարնոյ ընդհանուր կուսակալութեան ներքեւ կը գտնուի, յետ այսորիկ զատ կուսակալութիւն մի կազմուի :

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՄԱՍԻՍ լրագրոյն Հոկտ. 30 թուոյն մէջ զարմանօք ընթերցեալ Կալիպոյի պարոն Պ. Հէքիմեանի մէկ գրութիւնը՝ Սեպ. 13 ամսաթիւով, որ 'ի Ռանդունէ 'ի պարոն Ս. Մ. Մանուկէ Սեպ. 23 ամսաթիւով առ ԱՐԵՎԼՈՅՍ ուղղեալ մէկ նամակը ՄԱՍԻՍԻՆ կը յուղարկէ 'ի հրատարակութիւն : և զինի ամսոյ միոյ՝ այսինքն 'ի 1—13 Հոկ. պարոն Հէքիմեանն մեզ ևս կը գրէ այսպէս : Գրիս մէջ ներփակեալ գիրը ստացայ Ռանդունաց պարոն Ս. Մանուկ բարեկամէս ձեր յարգութեան հասուցանելու նպատակաւ՝ և այլն : Մեք գիշեալ նամակն ընկալաք 'ի 12—24 ներկայ Նոյեմբեր ամսոյ : այսինքն զինի ՄԱՍԻՍԻՆ մէջ հրատարակութեան Պ. Մանուկի առ մեզ ուղղեալ նամակին :

Բարձրաւանդակ Գահը. Ն. Վեհափառութիւնը այն գահին առջև կանգնած էր՝ երբ թափորը մտաւ ճեմարանին ընդարձակ դաւիթը՝ երգելով սրբոց թարգմանչաց մերոց շարականք : Յետ այնորիկ եկեղեցականք շուրջանակի պար առեալ կատարեցին պաշտօն հանգստեան վասն հոգւոց ծնողաց վեհափառ Հայրապետի մերոյ հիմնադրի ճեմարանին, ինչպէս որ հաւանութեամբ Վեհապետիս սահմանած է կատարելայն պաշտօնը ամեն տարի նոյն օրը 'ի հանգիստ հոգւոց բարեխիշակ ծնողաց իւրոց, և այլն :

Կանչուած էին օրուան հանդիսին վայելչութիւնը աւելցնելու համար նաև զինուորական նուագաւորներ : որ այն միջոցին իրենց նուագարանները զարկին՝ մինչև որ ժամարարը և միւս եկեղեցականք իրենց զգեստները հանեցին ներս, և եկան շարուեցան ըստ կարգի վեհակաթողիկոսի երկու կողմ : այն ատեն ճեմարանին վերաստուղ գերա. Գաբրիէլ Ս. արքեպիսկոպոսը կարգաց իւր ճառը, զոր ամբողջ կը ընթերցայ այստեղ :

Ճառին ընթերցմանէն վերջը աշակերտք զանազան երգեր երգեցին, և մէջ ընդ մէջ կարգացուեցան վարժապետաց և աշակերտաց յօրինած ոտանաւորները 'ի Խորհուրդ. օրուան հանդիսին, որոց հրատարակութիւնք ևս արժան կը համարուի :

Ի վերջ ամենայնի վեհա. Հայրապետն ոտք ելաւ և իմաստալից և սրտաշարժ խօսքերով յայտնեց իւր հայրական սրտին ուրախութիւնը զոր կը զգար՝ տեսնելով իւր բաղմամբ փափաքանոց (այսինքն կանոնաւոր և բնագործակ և կեղեցական Ոսումնարան կանգնելուն և յաջողեալուն) կատարուելու մեծամեծ յոյժ : Յուսա

վերը ըսինք թէ՛ զարմանօք ընթերցեալ և կարի իրաւամբ. քանզի նախ՝ չեմք կրնար իմանալ թէ Սեպ. 23ին դրեալ Ռանդունի նամակին ինչպէս Պ. Հէքիմեանն կարող եղև նոյն ամսոյ 13ին յուղարկել առ իմրագրութիւնն ՄԱՍԻՍԻՆ : և երկրորդ՝ ընդէր առ մեզ ուղղեալ նոյն ամսաթիւով նամակն քոյր պահելով՝ 'ի 1—13 Հոկ. կը յուղարկէ մեզ : Ինչպէս կրտսնուի, Պ. Հէքիմեանին այս ընթացքին մէջ ոչ ուղղութիւն կայ և ոչ բարեմտութիւն :

Դժբաղդաբար պարոն Մանուկի ընթացքն ևս յոյժ հեռի է յուղղութենէ և 'ի բարեմտութենէ : քանզի վերոյիշեալ իւր նամակն անարժան կերպիւ կը ցանդատի թէ գերապատիւ Դրիդորիս սրբաշանին 'ի Մանուկէ ըրած այցելութեան ստորագրութիւնն՝ որ հրատարակեալ էր ԱՐԵ. 1045 թուոյն մէջ, ճշգրութիւն չունէր և միթէ հետեւեալ 1046 թուոյն մէջ երկրորդ անգամ հրատարակեալ միևնոյն այցելութեան ստորագրութիւնն ևս սխալ էր կամ՝ զուրկ 'ի ճշգրութենէ : — անշուշտ ոչ. քանզի Ս. Էմմանիլ ԱՐԱՐԱՏ ամսագրոյն Յունիսի տեսարակէն օրէն նակեալ եմք և որ պաշտօնական գրուածոյ մի կերպարանք ունէր : ուրեմն բոլորովին անհիմն և անտեղի է Պ. Մանուկի նամակին պարտաւորութիւնն : զի կրկնութիւնն է ԱՐԱՐԱՏ ամսագրոյն մէջ հրատարակեալ ստորագրութեանն, զոր մեք արդէն Օգոստոսի 7ին ԱՐԵ. 1046 թուով հրատարակած եմք :

Կ. Պոլսոյ Փոլինձ լրագրին իւր թուոյն մէջ որ 'ի 17 ամսոյ, յառաջ բերելով մեր նախնեթաց թուոյն մէջ հրատարակած համառօտ յօդուածն 'ի մասին գրաբար լեզուին դաստիարակութեան վերցուելոյն յաղագային դատարանաց քաղաքիս, այսպէս կը յաւելու :

Այս մասին համակարծիք եմք ԱՐԵՎԼՈՅՍԻՆ և պարտ կը համարեմք մեզ՝ կեդրոնական վարչութեան Ոսումնական խորհրդոյն ուղարկութեան մատուցանել իզկիրի վարժարանաց համար աղգային լեզուի ուսման մասին եղած տնօրէնութիւնը : . . . Գրաբար լեզուն՝ եթէ երբեք աշխարհաբար լեզուի ուսման դիւրութեան ու մշակութեան համար կարեւորագոյն ալ չլայ, ըստ մեզ՝ գարձեալ պէտք է պահել աղգային վարժարանաց մէջ, նորա ուսումն, իբրև աղգային նուիրական հնութիւն : Այս գեղեցիկ

դրական քանիւք կը քաջալերէր ոչ միայն ճեմարանի կառավարիչները, այլև ժողովականք և բռնադատ մեր աղգը որ քաջալերուին, սիրտ առնուն, և իրեն պէս չվճարելով ամենեւին յերեսաց պէս պէս դժուարութեանց՝ աշխատելոյ այս ճեմարանը հասնի իւր վեհմ. աղգաչափ և կենցաղագուս նպատակին, և Հայրապետական օրհնութիւնը տալով արձակեց հանդիսականները : Իսկ նոքա ելան ճեմարանին ութանկիւնի մեծ հանդիսարանը, որոյ ճակատը զարգառուած էր Վեհափառի մեծագիւր իւրաներկ կենդանագրովը, և այնտեղ զննեցին աշակերտաց բաղմաթիւ գծագրութիւնները և նկարները, ևս հայերէն և ուսերէն վայելչագրութեան օրինակները : Այս աղգային հանդէսը վերջաւորեցաւ յերեկոյնի գեղեցիկ լուսավառութեամբ վեհարանին, վանքին և ճեմարանին, և զանազան հարուստական խաղերով ու նուագարաններով մինչև ուշ ժամանակ :

Կըմնայ մեզ մաղթել վեհափառ Հայրապետի մերում՝ երկար կեանք և յաւելում՝ այսպիսի ուրախութեանց և միտքի արուելանց ի փառս Աստուծոյ և յօգուտ և ի պայծառութիւն Հայաստանեայց առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ : Ահաւասիկ ճեմարանի գերապատիւ վերատեսչին ընթերցած ճառը :

ՎԵՀԱՓԱՐՈՒ ՏԷՐ

ԱՍՏՈՒԱԶԱՐԱՅԱՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏ

Ձինչ ինչ քաղցրագոյն կայցէ յաշխարհի ողորմիւնգամ յուսովն փաստակիցին՝ քան զտեսանելի թէ և քաջուտ ի բոց՝ զարգեանց աշխատութեանց իւրեանց զբարեկեցանց զբաղմանց զուր արդատիս : Զայս քաղցրութեան և զերկրութեան առեալ այսօր և մեր զճաշակ՝ ողորմ

ընդուն վարժարանաց ուսանելուց կարգէն բար- նալ երբեմն երբեմն ուսան. քաղ խորհեցան և ջանացին դորձադուրել, բայց բազում ընդդի- մութիւնք բնդ. առաջ ելին և արգելեցին : . . . Մինչդեռ ամեն ճշմարիտ Հայու պարտ է՝ մի- անգամայն իւր մայրենի լեզուն անկորուստ պա- ճել և նորա մշակութեան ու տարածման համար ամեն ջանք ընել :

Քաղաքիս արժանայարդ. Ուսումնական խոր- հրդայն՝ մեր պարզ դարձած լեզուին դասա- տուութեան գէժ ունեցած համազումն եթէ կարելի է, բարեփոխել տալու ազգասէր նպա- տակաւ, արժան կը համարիմք՝ Փիլիք լրագրէն քաղելով, յառաջ բերել զհետեւեալ զերկուս յօդուածս բանիւրուն դրագիտաց ազգիւս, յորոց մին է արժա. պարոն Ս. Նաղարեանց, որ 1851- ին պարզ դարձար սճով այսպէս կը գրէր .

«Կազմակերպութիւն նորոյ ընդհանուր լեզուի ոչ իմանամք զայն՝ որ հիմն ի վեր տապալել ու- նիցի զհինն, որպէս անդէն առ նմին ձայն բար- ձեալ բողոքեն խնայողիք Հայոց մինչ բան է զաշխարհիկ հայախօսութենէ : Գաւ և մի լիցի սեղանապիղծ ձեռք. հպիլ մեզ՝ ի սրբազան ժա- ունդութիւն՝ կտակեալն մեզաւ ի մերոց նա- խահարց : . . . Մեզ հայկազանցս պարտ է, թէ և անապան, պէտ յանձնին ունիլ՝ փութալ ճեպել առ ի կազմել մեզ նոր և գիւրդեկալ իմն լեզու դարձութեան, քալ անտեսութեամբ մը- տաց ի դորձ վարելով զճոխ նիւթսն զոր մատա- կարարէ մեզ հին լեզուն և այլևայլ ընտիր բար- բառք նորոյ ժողովրդեան, որով լիցի ապաքէն հետզհետէ մաքրել զհասարակ լեզու Հայոցս յեկամաւս օտարաձայնութեանց, լցուցանելով զպակասորդս նորին և քաջացուցանելով զայն առ իւրաքանչիւր հանդէսս ուսմանց » :

Իսկ արժա. պարոն Գ. Մուրատեանց, այժմ Մեքսիկոյ գիւղ. 1860ին այսպէս կը գրէր . «Ինչպէս մեր մայրենի լեզուն, նոյնպէս և մեր ազգի բանասէրներ կարծիքներն երկու- են բաժնուած և խմբման մէջ են : Լեզուի կարեւորութիւնը իմանալով մեր ազգային լու- սաւորութեան մասին, ուսմանք ցանկանում են զբարձուն արծարծել և նորա վրայ առաջ դը- նալ. և ուսմանք սնդու. են աշխարհաբառն մի- այն դորձ գնել : Բայց անապառ և անկողմնակի դատելով երկուսն ևս հարկաւոր են, ինչպէս մինչև յայսօր հարկաւոր են եղել : Գրաբառն

մութեամբ Բարձրելոյն՝ ի դորձ տեսութեան Գեորգեան ճեմարանիս սրբոյ էմիւսանի, համար- ձակիմք աւաստիկ լի հրճուանք հրաւէր կարգալ ոչ միայն սրբադուստր ուստիս միաբանութեան Հարց և Եղբարց բարեխորաց, այլև համօրէն ա- մենայն սրգուց հարազատից Հայաստանեայցս սուրբ Եկեղեցւոյ՝ հաղորդս մեզ հանդիսանալ ի խնդութեանս մերում : Եւ արդեօք կարի իսկ յիշատանս :

Վեհափառ Տէր, տեսանէք աւաստիկ շուրջ բոլորեալ երամկին զձերովդ Աթուով զայնո- սիկ յորդեկայն ձերոց՝ յորդուց Հայաստանի, յորոց ի գլուխս հեղէքն աւատապէս զհայրա- պետականն ձերոյ զընդունութեան զյօդ զուար- թարար անդաւին ի սկզբանէ, և մանաւանդ յառաջնումս տարեգարծի բացման հոյակապ ճեմարանիս : Տեսէք արդ. յերկրորդումս, տե- սէք որքան աճեցին և արգասաբերք եղեն ի հողովել տարեկան չընանիս՝ շնորհիւ անդու ա- ղովից, և անթերի խնամոց Հայրապետիդ մեծի և անխնայ վաստակովդ աշխատաւորայն առ ի ձէնջ կարգելոց և ցանդ ի յառաջադէմն նկը- տել խրախուսելոց :

Ի ինչ ապաքէն ի տեսարանս այսպիսիս, վե- հափառ Տէր, որ ակներեւ առաջիկայ ամենեւ- ցուն, որպէս աճումն թուոյ սանուցդ որդե- գրելոց Մայր Աթուոյս հանդերձ քաջառողջ կենդանութեամբ նոյնն և զուարթածաղիկ դո- հովութեամբ սրտի, և է ինչ դարձեալ որ յաւետ նշմարի հոգւոյ՝ որոց ոչ կարծեօք ինչ և ոչ վեր ի վերոյ, այլ ճշդիւ գտակաւ հմտացեալ իցեն դաստիարակութեանն արուեստի : Արդ. ներես- ցէ ինձ Ձերդ վեհափառութիւն զերկաքան-

հարկաւոր է մեր մատենագրական ճոխութիւն- ներն հասկանալու, մեր անցած ու դնացած կեանքի նկարագիրներն և ազգային բարեյա- ութեան համար ընտրած ճանապարհներն մե- րազնեւելու, ի վեր քան պատկենայ մեր եկեղե- ցական Աստուածաշունչ ընթերցուածներն, հո- գեբուզիս աղօթքներն, քարոզներն, ճառերն, երգերն և շարականներն հասկանալու : Իսկ աշ- խարհիկ բարբառն հարկաւոր է մեր մտքերը այժմ դիւրաւ միմեանց հաղորդելու, մեր ըն- տանեկան խօսակցութիւններն հայացնելու և այլևայլ բանաւոր պիտոյքներն հոգալու : . . . Գրաբառ լեզուի գրուածքներն արծարծելով՝ աշխարհաբառի խառնիխուռն և օտարահնչիւն բառերն վերջացնեն և գրաբառ լեզուի գեղե- ցիկ ու ընտիր բառերովն՝ նրան մի գրականա- կան ուղղութիւն տան և շինեն ընդհանուր Հայ հասարակութեան լեզու և ոչ թէ թողնեն օ- տարախառն այլանդակութեան մէջ, որ մի գաւառի լեզուաւ գրուածքն միւսն չհասկնայ, և Հայք թարգմանի կարօտի իրան Հայ արե- նակցի հետ խօսելու ժամանակ » :

Պատուական բարեկամ ոմն զհետեւեալ խըն- դիրն առաջարկէ մեզ ի Պաղատիոյ, որ ի ճալա կղզին Հնդկաստանի :

Հարկաւոր է մեզ անտ վասն ազգային պարո- յի վարժապետ մի հմուտ երկուց լեզուաց հայ- երէնի (գրաբառ) և անդրիարէնի . վկայեալ վասն բարի և առաքինի վարուց և բարոյից, ունեւով ձիրս և յօժարութիւն յանձն առնելոյ զպաշտօնն :

«Եթէ կարէք գտանել զուր յարմար այնմ, հաճեալիք նախ յայտնել ինձ թէ ո՞վ իցէ, ծա- ունցանելով զհասակ նորա և զհանդամանս, զի յառաջ բերից զգործն առաջին ժողովոյն, և յետ այնորիկ պատասխանեցից ձեզ թէ ընդու- ների լիցի՝ թէ ոչ : Եթաք ճանապարհին՝ երբ յաջողեացի դառն աստ վարժապետին զոր խընդ- րեմքս, ունիմք հասուցանել կանխիկ . իսկ ամ- ոսկան վարձ նորա լիցի 200 կամ 250 գլղղր(1) : Բայց յայտնեն, գուցէ տալի նմա ձրի բնակու- թիւն յեկեղեցւոյ, կամ ի տան՝ ուր դպրոցն իցէ : Հմուտութիւն անդրիարէնի անհրաժեշտ կցորդութիւն է ընդ հայերէնի . իսկ եթէ զայլ ևւորպական լեզուս ևս գիտիցէ, լաւ ևս է » (2)

(1) Մի գլղղրն՝ գրեթէ 2 մարսն է :
(2) Եթէ այս առաջարկեալ պաշտօնին յարմար աճան մի գտանիցի՝ որ յօժարամիտ իցէ ընդունել զայն, կարող է գրել եւ յայտնել մեզ զյօժարամտութիւն իւր :

չիւրդ ազգ յառաջադիմութեան երեւութաց- եալ ի ձերում դաստակերտիս՝ պարզել ըստ կարի աստանօր ի մեծահանգէս աւուրս տօնի առաջի յողնախուռն ակմբիս, ոչ ի սնտի ինչ պարմանս խաբէութեան, և ոչ զմարդահաճոյից ռմանց բերել կամելով զամօխապարտ կերպա- ըանս, այլ իւր զհամարատուութիւն անտեսի հաւատարմի՝ կոյնեցելոյ ի Տեառնէդ իւրմէ յայս դորձ տաժանական, բայց աստուածահաճոյ և ազգային :

Ապաքէն ոչ ըստ չափու մեծութեան շինուա- ծոյ վայելչակերտ ճեմարանիս էր ի հերոսն թիւ աշակերտաց սորին՝ ըստ պէտպէս պատճառաց . որոց առաջինն և գլխաւոր այն իսկ էր՝ զի չէր մարթ անդէն ի սկզբանն բացումս առնել բա- ղում դասարանաց միանգամայն . որոյ վասն որք ի հերոսն չէին ինչ աւելի քան զվաթսուն և վեց, այսօր եղեն իննսուն և հինգ աշակերտք . թող և զբազմութիւ պատանիս ցանկացողս այսր մտանել, ոչ ի չքաւորացն և եթ դասուէ այլ և ի խոստացողացն զաշխ հատուցանել տարեւո- րական, զոր իրաւամբ չներեն այժմու կանոնք ճեմարանիս : Եւ յետինս այս երեւոյթ՝ զարմա- նալ իմն թուեցեալ յաչս յողովից՝ զինչ իցէ, եթէ ոչ դորձնական և սպառնալու վարատումն կասկածիք երկիւղի այնոցիկ ի բարեմիտ մարդ- կանէն, որք համարէին թէ ոչ ոք ոչ ուրեք հաւան գտցի երբեք տալ զորդիս իւր յաշա- կերտութիւն ճեմարանիս, թէ և Յիւսէօ (բարէ, բարէ), թէ և ձրիարար առնուլ զնոյնն մտաբե- րիցէ ոք : Ոչ, ոչ այդպէս իցէ, եղբարք պատ- ուականք : Ահա այժմէն իսկ զազաղակ հարկա- նեն առ Ձեզ, վեհափառ Հայրապետ, ուսում

— Մանչէսթէրի համադգային վաճառականք, որոց թիւը կարծեմք թէ 30 չափ է, ըստ բարե- դութ առաջարկութեան մեծարդոյ տեսաց Ե- սայեան եղբարց, բարեհաճեցան մարդասիրա- բար ստորագրութիւն մի բանալով մէջերնին, (որում քանի մը պատուաւոր անդղիացիք ևս մասնակից եղած են), 140 լիւսա սթէրլին ժողո- վել, զոր ազգասիրաբար նուիրեցին՝ ձեռամբ յիշեալ Եսայեան եղբարց, ի նպատակ հրկիզեալ խղճալի Հայոց Սիւրիհիսարի . ուր յանցեալմն, ինչպէս յայտնի է, ահագին հրդեհ մի պատա- հելով, հրոյ ճարակ ըրաւ 600էն աւելի Հայոց տուներ, նոցա եկեղեցին և երկու ազգային դպրատուններ :

Ահաւասիկ յուցակն ստորագրող յարգելեաց, որք ազգային շնորհակալութեան արժանի են :

Մեծարդոյ Տեարք,		Լ. Ս.
Մանուկ Գաբամաճեան .	.	10
Յովհաննէս Եսկոբեան .	.	10
Տ. և Կ. Գառաւիզեան .	.	10
Եղբարք Եսայեան .	.	10
Պիւրնա Էնտ Մաք—իվէր .	.	10
Բաբաեանի Էնտ քօնքանի .	.	10
Լէյլընտ Էնտ քօնքանի .	.	10
Ֆրնտքլըեան եղբարք և Մէրմէրեան .	.	5
Եղբարք Ծովեանեանք .	.	5
Պրօվընպիլ Էնտ Պօլրր .	.	5
Պօուվէր Էնտ Պէրթլիթ .	.	5, 5
Ստեփան Սբարդալըեան .	.	5
Կիւմիւշկէրտանեան եղբարք .	.	5
Մ. Պէշիքթալըեան .	.	4
Մ. Բովսէիեան .	.	4
Պ. Ն. Հունուացօֆ .	.	4
Մարտիրոս Թօքաթլըեան .	.	3
Մ. Հարէնց .	.	3
Հարբէն Էնտ քօնքանի .	.	2, 2
Հ. Վարպետեան 2, Յ. Տայիեան 2 .	.	4
Ա. Մագսուտօֆ 2, Ա. Շահմախարօֆ 2, .	.	4
Յ. Յովակիմեան 2, Բ. և Ե. Մուստիլեան 2, .	.	4
Ա. Մարտիրոսեան 2, Գր. Գոյուլմաճեան 2, .	.	4
Արժա. տէր Ղևոնդ վարդապետ .	.	1
Գ. Պարտիզպանեան 1, Միհ. Բաբաղեան 2 .	.	2
Ա. Յրիէնտ .	.	1, 1

Լիւրա սթէրլին 140.8 շը

ԱՐՇԱՆՈՅՍ 1052 թուոյն 4րորդ երեսին 2րորդ էջին մէջ ԼՈՅՍ հանդիսին մէկ յօդուածն

նատենիկ մանկունք Հայաստան ժողովրդոց՝ հազարաւորաց և բիւրաւորաց՝ փութալ ի կա- տարումն գեղեցիկ խոստմանդ, ընդարձակա- գոյնս յորինել զբնակութիւն ճեմարանիս . քան- զի նեղ և անձուկ է մեզ, գոչեն ամենեքեան, դաստակերտք գեղեցիկ :

Փարատեցաւ արդեօք ի տարեւոր ժամանա- կիս և միւս ևս կասկածն երկիւղի թէ գուցէ ծանրութիւն օդոց և եղանակիս վաղարշապա- տու վնասաբեր լինիցի առողջութեան մանկու- ոյն, մանաւանդ ի տօթագին աւուրս ամարա- նոյ : Եւ զիւրիդ ոչ քանզի ոչ միայն որ բնիկքն են Կովկասական գաւառացս աշակերտք ի քա- ջողութեան վայելեն ահա՝ զերծք յամենայն երկարատեւ խօթութեանց և ի պէտպէս ցաւոց վնասակարաց, և այն զինի տապախառն և ջեր- մալըմ աւուրց անդամ ամարայնոյն անցելոյ, այլև որ եկեալքն են ի հեռաւոր աշխարհաց և ի հովասուն վայրաց աշակերտք, յԱժտեթիւսանէ ասեմ և յԱպահանէ, ի Կ. Պօլսոյ և ի Ղարա- բաղէ, ի Դավրէժէ և ի Շամախուոյ, յԱգուլեաց և ի Պեսարապիոյ, ի Կիլիկիոյ և ի Նորոյն Նախ- իշեանէ, ի Տրապիզունէ և յԵդուկիոյ և որ այլքն ևս, միտրինակ ունին աւաստիկ քաջողու- թիւն և զուարթութիւն : Եւ այս եթէ ոչ այն- չափ օդոցս բարեխառնութեան թուիցի ումեք շնորհ, որչափ մանաւանդ քաջարթուն խնամոց դաստիարակաց ի վերայ սանուցս մերոց արդա- սիւք . սակայն չիք երկրպագութիւն՝ զի զուր ամ- բաստանութիւնքն են որ զանհարկն վնասակա- րութեանն օդոյ վաղարշապատու՝ մօրն եղելոյ երբեմն քաղաքաց Արարատեան նահանգիս :

(Մնացորդն յաջորդ բութով)

